

CAMPOS DE CARGAS EN MOVIMIENTO

En electrodinámica clásica unha *carga puntual*¹ é unha carga q (no caso do electrón $q = -e$) distribuída según unha densidade $\rho(\mathbf{r}')$ en principio desconocida, pero que se pódese considerar nula fóra dun volumen que se estende unha distancia $\delta \ll R$ arredor dun certo punto considerado a *posición* da partícula, sendo R a distancia ó punto de observación. A súa hipotética estrutura non debe afectar ó cálculo dos campos que produce. Supoñemos que toda a distribución de carga se move coa mesma velocidade $\mathbf{u}$, non necesariamente constante no tempo.

POTENCIALES DE LIÉNARD-WIECHERT

Os potenciais retardados (6.7) e (6.8), onde $[\rho](\mathbf{r}', t) = \rho(\mathbf{r}', t')$ e $[\mathbf{J}](\mathbf{r}', t) = \mathbf{J}(\mathbf{r}', t')$ son os valores das fontes nun instante

$$t' = t - R/c, \quad (7.1)$$

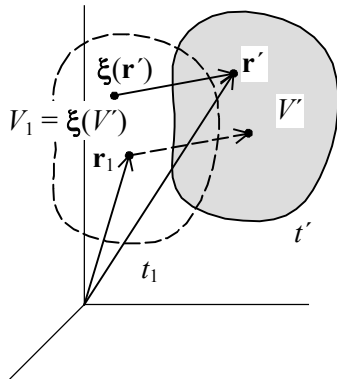

Fig. 7.1

con $\mathbf{R} = \mathbf{r} - \mathbf{r}'$ e a posición da carga dada pola traxectoria $\mathbf{r}'(t')$, deben ser suficientes pra poder calcular o campo electromagnético dunha carga puntual q , sabendo que

$$\rho = q \delta(\mathbf{R})$$

Efectivamente,

$$\phi = \frac{q}{4\pi\epsilon_0} \int_{V'} \frac{[\delta(\mathbf{R})]}{R} dv' = \frac{q}{4\pi\epsilon_0} \frac{1}{[R]} \int_{V'} [\delta(\mathbf{R})] dv' \quad (7.2)$$

$$\mathbf{A} = \frac{\mu_0 q \mathbf{u}}{4\pi} \int_{V'} \frac{[\delta(\mathbf{R})]}{R} dv' = \frac{\mu_0 q \mathbf{u}}{4\pi} \frac{1}{[R]} \int_{V'} [\delta(\mathbf{R})] dv' \quad (7.3)$$

Pero

$$\int_{V'} [\delta(\mathbf{R})] dv' \neq 1$$

Físicamente isto vén de que a densidade de carga que entra na integral está dada *en tempos distintos*, xa que, por (7.1), t' depende de R , e polo tanto, en xeneral

$$\int_{V'} [\rho] dv' \neq q$$

As integrais (7.2) e (7.3) pódense reducir a unha integral nun instante t_1 fixo facendo o cambio de variable

$$\left. \begin{aligned} \xi(\mathbf{r}') &= \mathbf{r}' - \int_{t_1}^{t'} \mathbf{u} d\tau \\ [\rho] &= \rho \circ \xi \end{aligned} \right\}$$

¹ Unha carga puntual é unha singularidade matemática. Cómprese usar a matemática correspondente ou tratala como un caso límite.

A integral da ecuación anterior dá o desplazamento dun certo punto da distribución no intervalo (t_1, t') , polo tanto $\xi(\mathbf{r}')$ é o punto onde estaba (ou estará), no instante t_1 , o punto que en t' está en $\mathbf{r}'$. Con esto,

$$\int_{V'} \rho \circ \xi |D'\xi| dv' = \int_{\xi(V')} \rho dv = q \quad (7.4)$$

representa a carga total que en t_1 está contida no volumen $\xi(V') = V_1$ ocupado pola partícula en t_1 . É dicir, a carga q da partícula. Representamos con $|D'\xi|$ o xacobiano da aplicación ξ , que é o determinante da diferencial $D'\xi$ e representa o *factor de escala* de transformación do volumen²:

$$|D'\xi| = \frac{\frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{r}}'}}{\hat{\mathbf{r}}' \cdot (\hat{\mathbf{R}} \times \hat{\mathbf{u}})} \cdot \left(\frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{R}}} \times \frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{u}}} \right)$$

Sea $\langle \mathbf{u} \rangle$ a velocidade media da partícula no intervalo (t_1, t') :

$$\xi(\mathbf{r}') = \mathbf{r}' - \langle \mathbf{u} \rangle (t' - t_1).$$

e sea $\mathbf{r}_1 = \mathbf{r}'(t_1) \in V_1$ o punto considerado a *posición* da partícula en t_1 , e $R_1 = |\mathbf{r} - \mathbf{r}_1|$. Dacordo con (7.1), aplicando o teorema do valor medio,

$$t' - t_1 = -\frac{1}{c}(R - R_1) = -\frac{1}{c} \langle \nabla' R \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1) = \frac{1}{c} \langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)$$

co gradiente evaluado nalgún $\mathbf{r}^*$ do segmento $\overline{\mathbf{r}_1 \mathbf{r}'}$. Logo

$$\xi(\mathbf{r}') = \mathbf{r}' - \frac{\langle \mathbf{u} \rangle}{c} \langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)$$

Sabendo que a derivada direccional dun campo vectorial $\mathbf{G}$ nunha dirección $\hat{\mathbf{F}}$ é

$$\frac{\partial \mathbf{G}}{\partial s} \Big|_{\hat{\mathbf{F}}} = (\hat{\mathbf{F}} \cdot \nabla) \mathbf{G},$$

que $(\mathbf{F} \cdot \nabla)(\psi \mathbf{G}) = \psi (\mathbf{F} \cdot \nabla) \mathbf{G} + \mathbf{G} \mathbf{F} \cdot \nabla \psi$, e que $(\mathbf{F} \cdot \nabla) \mathbf{r}' = \mathbf{F}$, obtemos

$$\begin{aligned} \frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{r}}'} &= \hat{\mathbf{r}}' - \langle \mathbf{u} \rangle \hat{\mathbf{r}}' \cdot \nabla' \frac{\langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)}{c} - \frac{\langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)}{c} (\hat{\mathbf{r}}' \cdot \nabla') \langle \mathbf{u} \rangle \\ \frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{R}}} &= \hat{\mathbf{R}} - \frac{\langle \mathbf{u} \rangle}{c} \frac{\langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)}{c} (\hat{\mathbf{R}} \cdot \nabla') \langle \mathbf{u} \rangle \\ \frac{\partial \xi}{\partial s'} \Big|_{\hat{\mathbf{u}}} &= \hat{\mathbf{u}} - \langle \mathbf{u} \rangle \cdot \nabla' \frac{\langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)}{c} - \frac{\langle \hat{\mathbf{R}} \rangle \cdot (\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)}{c} (\hat{\mathbf{u}} \cdot \nabla') \langle \mathbf{u} \rangle \end{aligned}$$

Ó tratarse dunha carga puntual, podemos facer $\mathbf{r}_1 = [\mathbf{r}']$, a *posición* da partícula en t' , e tódolos termos que resultan multiplicados por $(\mathbf{r}' - \mathbf{r}_1)$ anúlense, quedando

$$\begin{aligned} \frac{\partial \xi}{\partial s} \Big|_{\hat{\mathbf{r}}} \cdot \left(\frac{\partial \xi}{\partial s} \Big|_{\hat{\mathbf{R}}} \times \frac{\partial \xi}{\partial s} \Big|_{\hat{\mathbf{u}}} \right) &= \left(\hat{\mathbf{r}} - \mathbf{u} \mathbf{r}' \cdot \frac{\hat{\mathbf{R}}}{c} \right) \cdot \left(\hat{\mathbf{R}} - \frac{\mathbf{u}}{c} \right) \times \hat{\mathbf{u}} \left(1 - \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c} \right) = \left(1 - \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c} \right) \hat{\mathbf{r}} \cdot (\hat{\mathbf{R}} \times \hat{\mathbf{u}}) \\ \Rightarrow |D'\xi| &= 1 - \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c}, \end{aligned}$$

² Co desenrolo que sigue calcúlase a relación entre o volumen $\Delta V'$ e a súa imaxen $\Delta \xi(V')$, usando o volumen determinado por tres vectores, que se toman, por conveniencia, nas direccións de $\mathbf{r}'$, $\mathbf{R}$ e $\mathbf{u}$.

e obtense, aplicando o cambio de variable como en (7.4)

$$\int_{V'} [\delta(\mathbf{R})] dv' = \frac{1}{1 - \frac{[\hat{\mathbf{R}} \cdot \mathbf{u}]}{c}} \quad (7.6)$$

Así chegamos ós *potenciales de Liénard–Wiechert*

$$\phi = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 s} \quad (7.5)$$

$$\mathbf{A} = \frac{\mu_0 q [\mathbf{u}]}{4\pi s} = \phi \frac{[\mathbf{u}]}{c^2} \quad (7.6)$$

sendo

$$s = [R] - \frac{[\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}]}{c} \quad (7.7)$$

CÁLCULO DOS CAMPOS. VELOCIDADE CONSTANTE

A posición *actual* (é dicir, en t) da carga é $\mathbf{r}' = [\mathbf{r}'] + \mathbf{u}R/c$. Simplifícase o problema poñendo s en función de $\mathbf{R} = \mathbf{r} - \mathbf{r}' = [\mathbf{R}] - \frac{[R]}{c} \mathbf{u}$:

$$\begin{aligned} s^2 &= [R]^2 - 2[R] \frac{[\mathbf{R}] \cdot \mathbf{u}}{c} + \left(\frac{[\mathbf{R}] \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = [\mathbf{R}] \cdot \left([\mathbf{R}] - 2 \frac{[R] \mathbf{u}}{c} \right) + \left(\frac{[\mathbf{R}] \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = \\ &= \left(\mathbf{R} + \frac{[R] \mathbf{u}}{c} \right) \cdot \left(\mathbf{R} - \frac{[R] \mathbf{u}}{c} \right) + \left(\frac{[\mathbf{R}] \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = R^2 - \frac{[R]^2 u^2}{c^2} + \left(\frac{[\mathbf{R}] \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = \\ &= R^2 - \frac{R^2 u^2}{c^2} + \left(\frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \right) R^2 + \left(\frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 \end{aligned}$$

(tendo en conta que $[\mathbf{R}] \times \mathbf{u} = \mathbf{R} \times \mathbf{u}$). Con esto:

$$-\nabla \frac{1}{s} = \frac{1}{2s^3} \nabla s^2 = \frac{1}{s^3} \left\{ R \nabla R \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \right) + \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c^2} \nabla (\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}) \right\} = \frac{1}{s^3} \left\{ \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \right) \mathbf{R} + \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c^2} \mathbf{u} \right\}.$$

Tamén podemos facer

$$-\frac{\partial \mathbf{u}}{\partial t s} = \mathbf{u} \mathbf{u} \cdot \nabla \frac{1}{s} = -\frac{\mathbf{u}}{s^3} \left\{ \mathbf{R} \cdot \mathbf{u} \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \right) + u^2 \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c^2} \right\} = \frac{1}{s^3} \mathbf{u} \frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c^2},$$

resultando o campo eléctrico

$$\mathbf{E} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 \gamma^2 s^3} \mathbf{R} \quad (7.8)$$

onde se simplificou a escritura introducindo o parámetro *relativista*

$$\gamma = \frac{1}{\sqrt{1 - (u/c)^2}} \quad (7.9)$$

Agora, pola identidade vectorial

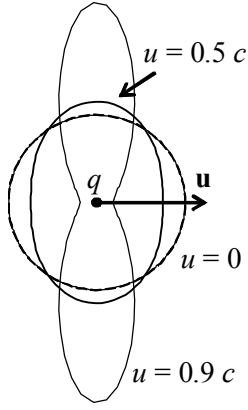

Fig. 7.2

$$\nabla \times \frac{\mathbf{u}}{s} = -\mathbf{u} \times \left(\nabla \frac{1}{s} \right)$$

obtemos³

$$\mathbf{B} = \frac{1}{c^2} \mathbf{u} \times \mathbf{E} \quad (7.10)$$

É inmediato ver que a carga con velocidade constante non radia. Por exemplo, tomando unha esfera con centro en $\mathbf{r}'$, o vector de Poynting resulta paralelo á superficie e dá fluxo nulo.

O diagrama polar $E(\theta)$ resulta de

$$s^2 = \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \right) R^2 + \left(\frac{\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}}{c} \right)^2 = R^2 \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \sin^2 \theta \right). \text{ Queda}$$

$$\mathbf{E} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0} \frac{1}{\gamma^2 \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \sin^2 \theta \right)^{3/2}} \frac{\hat{\mathbf{R}}}{R^2} \quad (7.11)$$

A baixas velocidades $\mathbf{E}$ ténde ó valor estático, con simetría esférica, e $\mathbf{B}$ ténde a cero. Según aumenta u , $\mathbf{E}$ redúcese na dirección lonxitudinal e refórzase na transversal (fig. 2), mantendo a dirección radial con respecto á posición actual da carga (ec. 7.8). Ó mesmo tempo $\mathbf{B}$ aumenta en tódalas direccións, aunque máis na dirección transversal:

$$\mathbf{B} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^2} \frac{u \sin \theta}{\gamma^2 \left(1 - \frac{u^2}{c^2} \sin^2 \theta \right)^{3/2}} \frac{\hat{\boldsymbol{\phi}}}{R^2} \quad (7.12)$$

MOVEMENTO ARBITRARIO

A traxectoria vén dada pola función $[\mathbf{r}'](t')$, logo os potenciales de Liénard-Wiechert están expresados en función de $\mathbf{r}$ e t' :

$$\begin{aligned} s(\mathbf{r}, t') &= [R] - \frac{[\mathbf{R} \cdot \mathbf{u}]}{c} \\ [\mathbf{R}] &= \mathbf{r} - [\mathbf{r}'] \\ [\mathbf{u}] &= \frac{d[\mathbf{r}']}{dt'} \end{aligned} \quad (7.13)$$

Pero nas ecuacións dos campos

$$\mathbf{B} = \nabla \times \mathbf{A} \quad (1.37)$$

$$\mathbf{E} = -\nabla \phi - \frac{\partial \mathbf{A}}{\partial t} \quad (1.36)$$

os potenciales deben estar expresados función de $\mathbf{r}$ e t , e por eso temos que calcular as derivadas derivando en cadea a función implícita $s(\mathbf{r}, t)$, partindo de $s(\mathbf{r}, t')$:

$$\left. \begin{aligned} -\nabla \frac{1}{s} &= \frac{1}{s^2} \nabla s = \frac{1}{s^2} \left(\nabla s|_{t'} + \frac{\partial s}{\partial t'} \nabla t' \right) \\ -\frac{\partial}{\partial t} \frac{[\mathbf{u}]}{s} &= \left(\frac{[\mathbf{u}]}{s^2} \frac{\partial s}{\partial t'} - \frac{1}{s} \frac{\partial [\mathbf{u}]}{\partial t'} \right) \frac{\partial t'}{\partial t} \end{aligned} \right\}$$

³ Obsérvase que os campos non son os valores retardados dos campos estáticos.

Derivando as relacións

$$\begin{aligned} [R]^2 &= |\mathbf{r} - [\mathbf{r}']|^2 \\ [R] &= c(t - t') \end{aligned}$$

como funcións de $\mathbf{r}$ e t' , e considerando $t'(\mathbf{r}, t)$:

$$\left. \begin{aligned} 2[\mathbf{R}] \cdot \frac{\partial [\mathbf{R}]}{\partial t'} &= 2[R] \frac{\partial [R]}{\partial t'} \Rightarrow \frac{\partial [R]}{\partial t'} = -\frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{[R]} \\ \frac{\partial [R]}{\partial t'} \frac{\partial t'}{\partial t} &= \frac{\partial [R]}{\partial t} = c \left(1 - \frac{\partial t'}{\partial t} \right) \end{aligned} \right\} \Rightarrow \frac{\partial t'}{\partial t} = \frac{[R]}{[R] - \frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{c}} = \frac{[R]}{s} \quad (7.14)$$

Tamén

$$\left. \begin{aligned} \nabla [R] &= \nabla [R]_{t'cte} + \frac{\partial [R]}{\partial t'} \nabla t' = \frac{[\mathbf{R}]}{[R]} - \frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{[R]} \nabla t' \\ \nabla [R] &= -c \nabla t' \end{aligned} \right\} \Rightarrow \nabla t' = -\frac{[\mathbf{R}]}{c[R] - [\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]} = -\frac{[\mathbf{R}]}{cs}$$

$$\frac{\partial s}{\partial t'} = -\frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{[R]} + \frac{[u]^2}{c} - \frac{[\dot{\mathbf{u}} \cdot \mathbf{R}]}{c}$$

Chamaremos *posición virtual* da carga, ó punto $\mathbf{r}'_0$ onde estaría en t se a partir do momento $t' = t - R/c$ se seguise movendo coa velocidade $[\mathbf{u}]$ que tiña nese momento (fig. 3). Sea

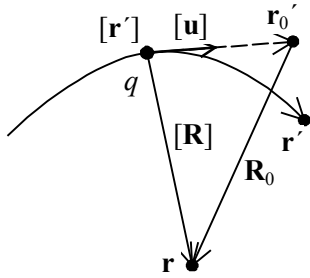

Fig. 7.3

Así

$$\mathbf{R}_0 = \mathbf{r} - \mathbf{r}'_0 = [\mathbf{R}] - [\mathbf{u}] \frac{[R]}{c}$$

$$\begin{aligned} \nabla s|_{t'cte} &= \frac{[\mathbf{R}]}{[R]} - \frac{[\mathbf{u}]}{c} = \frac{\mathbf{R}_0}{[R]} \\ \nabla t' + \frac{[\mathbf{u}]}{c^2} \frac{\partial t'}{\partial t} &= -\frac{\mathbf{R}_0}{cs} \\ [R]_s &= [\mathbf{R}] \cdot \mathbf{R}_0 \end{aligned}$$

e operando con estes resultados:

$$\begin{aligned} -\nabla \frac{1}{s} - \frac{1}{c^2} \frac{\partial [\mathbf{u}]}{\partial t} \frac{1}{s} &= \frac{1}{s^2} \left\{ \left(-\frac{\mathbf{R}_0}{cs} \right) \frac{\partial s}{\partial t'} + \nabla s|_{t'cte} \right\} - \frac{[\dot{\mathbf{u}}]}{c^2 s} \frac{\partial t'}{\partial t} = \\ &= \frac{1}{s^2} \left\{ \left(-\frac{\mathbf{R}_0}{cs} \right) \left(-\frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{[R]} + \frac{[u]^2}{c} - \frac{[\dot{\mathbf{u}} \cdot \mathbf{R}]}{c} \right) + \frac{\mathbf{R}_0}{[R]} \right\} - \frac{[\dot{\mathbf{u}}]}{c^2 s} \frac{[R]}{s} = \\ &= \frac{\mathbf{R}_0}{cs^3} \left(\frac{[\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]}{[R]} - \frac{[u]^2}{c} + \frac{cs}{[R]} \right) + \frac{\mathbf{R}_0 [\dot{\mathbf{u}} \cdot \mathbf{R}] - [R]_s [\dot{\mathbf{u}}]}{c^2 s^3} \end{aligned}$$

Dado que $cs = c[R] - [\mathbf{u} \cdot \mathbf{R}]$, o último paréntesis escríbese como $c(1 - [u]^2/c^2) = c/\gamma^2$. O numerador do último término condénsase no dobre produto vectorial $[\mathbf{R}] \times (\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}])$. En definitiva,

$$\mathbf{E} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0} \left\{ \frac{\mathbf{R}_0}{\gamma^2 s^3} + \frac{[\mathbf{R}] \times (\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}])}{c^2 s^3} \right\} \quad (7.15)$$

O campo magnético pódese calcular directamente a partir das fórmulas de Jefimenko (6.18) e (6.19):

$$\begin{aligned} \lim_{r' \rightarrow \{\mathbf{r}'\}} [\hat{\mathbf{R}}] \times \lim_{r' \rightarrow \{\mathbf{r}'\}} \int_{V'} \left\{ \frac{[\rho] \hat{\mathbf{R}}}{R^2} + \frac{2 \hat{\mathbf{R}} \hat{\mathbf{R}} \cdot [\mathbf{J}] - [\mathbf{J}]}{cR^2} + \frac{\hat{\mathbf{R}} \times (\hat{\mathbf{R}} \times [\mathbf{J}])}{cR} \right\} dv' = \\ = \frac{1}{c} \lim_{r' \rightarrow \{\mathbf{r}'\}} \int_{V'} \left(\frac{[\mathbf{J}] \times [\hat{\mathbf{R}}]}{R^2} + \frac{[\mathbf{j}] \times [\hat{\mathbf{R}}]}{R} \right) dv' \end{aligned}$$

As integrais son, salvo constantes, os campos $\mathbf{E}$ e $\mathbf{B}$. Pra unha fonte puntual en $[\mathbf{r}']$ queda

$$\mathbf{B} = \frac{1}{c} [\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{E} \quad (7.16)$$

Sabendo que $[\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{R}_0 = \frac{1}{c} [\mathbf{u} \times \mathbf{R}]$, compróbase que os campos (7.15) e (7.16) se diferencian de (7.8) e (7.10) nun término que depende da aceleración. Os de (7.8) e (7.10), correspondentes a unha carga movéndose con velocidade constante, chámanse *campos de velocidade* e os términos adicionais de (7.15) e (7.16), *campos de radiación*.

Unha consecuencia notable deste resultado é que unha carga en movemento acelerado *radia potencia*⁴.

CAMPOS DE RADIACIÓN

Os términos de (7.15) e (7.16) proporcionales á aceleración teñen tódalas propiedades dos campos de radiación. Varían como $1/R$, son perpendiculares entre eles e a $[\mathbf{R}]$ e cumpren a relación de proporcionalidade $E = cB$:

$$\begin{aligned} \mathbf{E}_{rad} &= \frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^2} \frac{1}{s^3} [\mathbf{R}] \times (\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}]) \\ \mathbf{B}_{rad} &= \frac{1}{c} [\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{E}_{rad} \end{aligned} \quad (7.17)$$

O vector de Poynting correspondente é

$$\mathbf{S}_{rad} = \frac{1}{\mu_0} \mathbf{E}_{rad} \times \mathbf{B}_{rad} = \frac{1}{\mu_0 c} \mathbf{E}_{rad} \times ([\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{E}_{rad}) = \epsilon_0 c [\hat{\mathbf{R}}] E_{rad}^2$$

Substituíndo:

$$\mathbf{S}_{rad} = \frac{q^2}{16\pi^2 \epsilon_0 c^3} \frac{[\hat{\mathbf{R}}]}{s^6} |[\mathbf{R}] \times (\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}])|^2 \quad (7.18)$$

O vector de Poynting dá o fluxo de enerxía por unidade de área e tempo t (tempo do observador). Podémolo poñer como

$$\mathbf{S} = \frac{[\hat{\mathbf{R}}]}{[R]^2} \frac{d}{dt} \left(\frac{dU}{d\Omega} \right)$$

Pero pra calcular a enerxía *perdida pola partícula*, por unidade de ángulo sólido, é necesario referila ó tempo t' . Usando (7.14):

$$\mathbf{S} = \frac{[\hat{\mathbf{R}}]}{[R]^2} \frac{\partial t'}{\partial t} \frac{d}{dt'} \left(\frac{dU}{d\Omega} \right) = \frac{[\hat{\mathbf{R}}]}{[R]s} \frac{d}{dt'} \left(\frac{dU}{d\Omega} \right)$$

Logo

⁴ Incluso no caso do movemento circular uniforme.

$$\frac{d}{dt'} \left(\frac{dU}{d\Omega} \right) = \frac{q^2}{16\pi^2 \epsilon_0 c^3} \frac{[R]}{s^5} \{ [\mathbf{R}] \times (\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}]) \}^2 \quad (7.19)$$

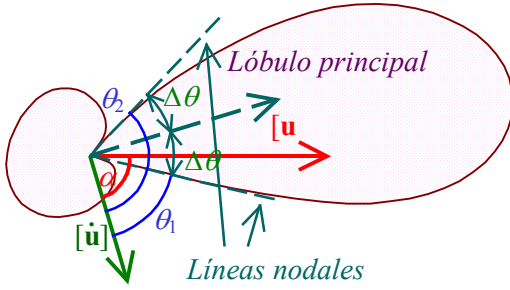

Fig. 7.4

O diagrama de radiación resultante tén a forma dun toroide en xeneral asimétrico. A grandes velocidades o factor $1/s^5$ produce un reforzamento da radiación na dirección da velocidade. Hai dúas *direccións nodales*, nas que non existe radiación, que son as direccións en que $\mathbf{R}_0$ e a aceleración son paralelas:

$$\mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}] = 0 \Rightarrow [\hat{\mathbf{R}} \times \dot{\mathbf{u}}] = \frac{1}{c} [\mathbf{u} \times \dot{\mathbf{u}}]$$

Esto significa que as direccións nodales están contidas no plano determinado pola velocidade e a aceleración. Tomando ángulos con respecto á aceleración, e sendo α o correspondente a $\mathbf{u}$, os ángulos $\theta_{1,2}$ das direccións nodales veñen dados por

$$\text{sen } \theta_{1,2} = \frac{u}{c} \text{sen } \alpha \quad (7.20)$$

A potencia radiada total pódese calcular⁵ integrando (7.19) sobre o ángulo sólido completo (fórmula de Lienard). Dá:

$$\frac{dU_{rad}}{dt'} = \frac{q^2}{6\pi\epsilon_0 c^3} \gamma^6 \left\{ [\dot{\mathbf{u}}]^2 - ([\mathbf{u} \times \dot{\mathbf{u}}]/c)^2 \right\} \quad (7.21)$$

Descompoñendo a aceleración nas súas compoñentes paralela e perpendicular á velocidade, obtemos unha expresión útil:

$$\frac{dU_{rad}}{dt'} = \frac{q^2}{6\pi\epsilon_0 c^3} \left(\gamma^6 [\dot{\mathbf{u}}_{\parallel}]^2 + \gamma^4 [\dot{\mathbf{u}}_{\perp}]^2 \right) \quad (7.22)$$

RADIACIÓN A BAIXAS VELOCIDADES.

Se $u \ll c$ podemos facer $\mathbf{R}_0 \cong \mathbf{R}$ e $s \cong R$. Así

$$\mathbf{E}_{rad} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^2 R^3} \mathbf{R} \times (\mathbf{R} \times [\dot{\mathbf{u}}])$$

$$\mathbf{B}_{rad} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^3 R^2} [\dot{\mathbf{u}}] \times \mathbf{R}$$

$$\mathbf{S}_{rad} = \epsilon_0 c \left(\frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^2} \right)^2 \frac{\hat{\mathbf{R}}}{R^2} \left| \hat{\mathbf{R}} \hat{\mathbf{R}} \cdot [\dot{\mathbf{u}}] - [\dot{\mathbf{u}}] \right|^2 = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{q^2}{4\pi c^3} \frac{\hat{\mathbf{R}} [\dot{\mathbf{u}}]^2 \text{sen}^2 \theta}{R^2} \quad (7.23)$$

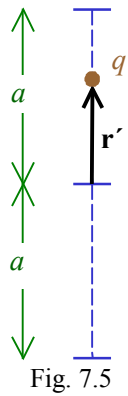
sendo θ o ángulo que $\mathbf{R}$ forma coa aceleración. As superficies de S constante son toroides co eixe na dirección da aceleración e simétricos respecto a $[\dot{\mathbf{u}}]$ e ó plano perpendicular a $[\dot{\mathbf{u}}]$ que pasa pola posición retardada da partícula.

Integrando sobre unha esfera de radio R obtemos a *fórmula de Larmor* da potencia total radiada:

$$P = \frac{1}{6\pi\epsilon_0} \frac{q^2 [\dot{\mathbf{u}}]^2}{c^3} \quad (7.24)$$

⁵ Alternativamente, resulta de facer a xeneralización relativista da fórmula de Larmor ().

Exemplo 9.1

Supoñamos unha carga q en movemento oscilatorio

$$\mathbf{r}' = \hat{\mathbf{z}} a \cos \omega t \Rightarrow \dot{\mathbf{u}} = -\hat{\mathbf{z}} \omega^2 a \cos \omega t$$

Radiará unha potencia instantánea

$$P = \frac{q^2 a^2 c}{6\pi\epsilon_0} \frac{\omega^4}{c^4} \cos^2 \omega t$$

A potencia media

$$\langle P \rangle = \frac{p^2 c k^4}{12\pi\epsilon_0}$$

Fig. 7.5

é a potencia radiada (6.32) por un dipolo oscilante $\mathbf{p} = \hat{\mathbf{z}} qa$. A condición de *baixa velocidade* $\omega a \ll c$ equivale á de *dipolo puntual* $ka \ll 1$.

ACELERACIÓN PARALELA Á VELOCIDADE.

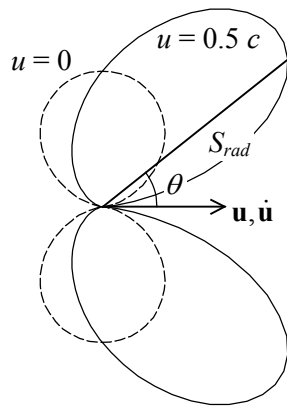

Fig. 7.6

O caso é parecido ó anterior: $[\dot{\mathbf{u}}] \parallel [\mathbf{u}] \Rightarrow \mathbf{R}_0 \times [\dot{\mathbf{u}}] = [\mathbf{R} \times \dot{\mathbf{u}}]$.

$$\mathbf{E}_{rad} = \frac{q}{4\pi\epsilon_0 c^2 s^3} [\mathbf{R} \times (\mathbf{R} \times \dot{\mathbf{u}})]$$

$$\mathbf{B}_{rad} = \frac{q[\mathbf{R}]}{4\pi\epsilon_0 c^3 s^3} [\dot{\mathbf{u}} \times \mathbf{R}]$$

$$\mathbf{S}_{rad} = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{q^2}{4\pi c^3} \left(\frac{[\mathbf{R}]}{s}\right)^4 \frac{[\dot{\mathbf{u}}]^2 \sin^2 \theta}{s^2} [\hat{\mathbf{R}}] \quad (7.25)$$

Como, pra $[\mathbf{R}]$ dado, s é menor na dirección do movemento, o lóbulo de radiación adiantase na dirección da velocidade, independentemente do sentido da aceleración (fig. 6).

Espectro da radiación. Radiación de frenado.

Supoñamos que a carga é decelerada desde unha velocidade inicial $u \ll c$. O campo radiado na dirección θ será:

$$E_{rad}(\theta, t) = \frac{q \sin \theta [\dot{u}]}{4\pi\epsilon_0 c^2 R}$$

Pra calcular o espectro da radiación, fagamos a transformada de Fourier:

$$E_{rad}(\theta, \omega) = \frac{1}{2\pi} \int_{t_0}^{t_0+\tau} e^{-i\omega t} E(\theta, t) dt = \frac{q \sin \theta}{4\pi\epsilon_0 c^2 R} \frac{1}{2\pi} \int_{t_0}^{t_0+\tau} e^{-i\omega t} [\dot{u}](t) dt$$

Anque non se conoza a aceleración, podemos supoñer que o frenado se realiza nun tempo τ moi pequeno. Facendo $\omega\tau \ll 1$:

$$E_{rad}(\theta, \omega) = \frac{q \sin \theta}{8\pi^2 \epsilon_0 c^2 R} \Delta u e^{-i\omega t_0}$$

Pola relación de Parseval $\int_{-\infty}^{\infty} |E(t)|^2 dt = 2\pi \int_{-\infty}^{\infty} |E(\omega)|^2 d\omega = 4\pi \int_0^{\infty} |E(\omega)|^2 d\omega$, se chamamos

$E_{(\omega_1, \omega_2)}(t)$ á transformada inversa de $E(\omega)$ limitada á banda (ω_1, ω_2) , neste intervalo de frecuencia rádiase unha enerxía

$$U_{(\omega_1, \omega_2), rad} = \int_{-\infty}^{\infty} P_{(\omega_1, \omega_2)} dt = \int_{-\infty}^{\infty} \epsilon_0 c \left(\oint_S |E_{(\omega_1, \omega_2)}|^2 \hat{\mathbf{R}} \cdot d\mathbf{a} \right) dt =$$

$$= 4\pi \int_{\omega_1}^{\omega_2} \frac{q^2}{16\pi^3 \epsilon_0 c^3 R^2} (\Delta u)^2 \left(\oint_S \sin^2 \theta \hat{\mathbf{R}} \cdot d\mathbf{a} \right) d\omega = (\omega_2 - \omega_1) \frac{q^2}{6\pi^2 \epsilon_0 c^3} (\Delta u)^2$$

e a enerxía radiada por unidade de intervalo de frecuencia debe ser

$$\frac{dU_{rad}}{d\omega} = 4\pi \epsilon_0 c \oint_S |E(\omega)|^2 da = \frac{q^2}{4\pi \epsilon_0 c} \frac{2}{3\pi} \left(\frac{\Delta u}{c} \right)^2 \quad (7.26)$$

Évitase un resultado infinito ⁶, supoñendo que o espectro está limitado superiormente por unha frecuencia na que un cuanto de radiación equivale a toda a enerxía (clásica) da partícula:

$$\omega_{m\acute{a}x} = \frac{mu^2}{2\hbar}$$

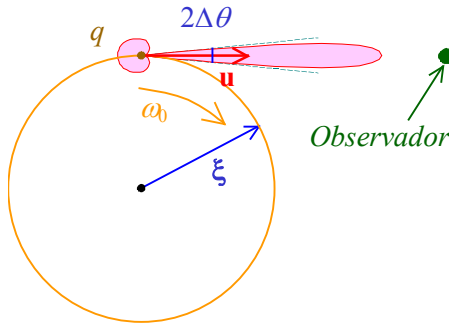

Fig. 7.7

ACELERACIÓN PERPENDICULAR Á VELOCIDADE.

O movemento instantáneo estará dado por unha rotación arredor dun certo punto $\mathbf{r}_0$, con velocidade angular instantánea $\boldsymbol{\omega}_0$ e radio de xiro $\boldsymbol{\xi}$, sendo $\mathbf{u} = \boldsymbol{\omega}_0 \times \boldsymbol{\xi}$. Se a derivada da velocidade angular instantánea é cero (movemento nun plano sin aceleración tanxencial), tamén se cumpre que $\dot{\mathbf{u}} = -\omega_0^2 \boldsymbol{\xi}$. Cando é así,

$$\boldsymbol{\xi} = -\frac{u^2}{\dot{u}^2} \dot{\mathbf{u}} \quad ; \quad \boldsymbol{\omega}_0 = \frac{\mathbf{u} \times \dot{\mathbf{u}}}{u^2} \quad (7.27)$$

Interesa especialmente ⁷ o caso de velocidades próximas a c . Nestas condicións a radiación concéntrase nun lóbulo delgado na dirección de $[\mathbf{u}]$, coas liñas nodales (7.20) contidas no plano do movemento e formando con $[\mathbf{u}]$ ángulos que cumpren $\cos \Delta\theta = u/c$. A partícula emitirá, nunha dirección dada, un impulso de campo con duración do orden de $\Delta t' \approx 2\Delta\theta/\omega_0$, que, aproximando o coseno, queda

$$\Delta t' \approx \frac{2}{\omega_0} \sqrt{1 - \frac{u^2}{c^2}} = \frac{2}{\omega_0 \gamma}$$

Un observador situado no plano do movemento recibirá o impulso durante un tempo Δt que podemos calcular usando (7.14):

$$\Delta t \cong \frac{R}{c} \Delta t' \approx (1 - u/c) \frac{2}{\omega_0 \gamma} \cong \frac{1 - u^2/c^2}{1 + u/c} \frac{2}{\omega_0 \gamma} \cong \frac{1}{\omega_0 \gamma^3} \quad (7.28)$$

⁶ Isto é consecuencia de supoñer un tempo de frenado infinitamente pequeno.

⁷ É o caso do acelerador de partículas tipo sincrotrón.

Esto permite estimar o ancho do espectro de radiación, que será do orden de

$$\Delta\omega \approx \omega_0 \gamma^3 \quad (7.29)$$

Por outro lado, a potencia instantánea radiada, particularizando (7.22), resulta:

$$\frac{dU}{dt'} = \frac{q^2 \dot{u}^2}{6\pi\epsilon_0 c^3} \gamma^4 \quad (7.30)$$

RADIACIÓN DE ČERENKOV

Anque unha carga movéndose con velocidade $\mathbf{u}$ constante no vacío non radia, se se móve nun medio no que a velocidade de propagación v do campo é menor ca a u , a perturbación que crea non pódese seguir á carga. Este é, intuitivamente, o mecanismo da radiación de Čerenkov.

Sea unha carga puntual movéndose na dirección z . Se supoñemos que en $t = 0$ está no orixen de coordenadas, crea unha corrente

$$\mathbf{J} = q\mathbf{u}\delta(\mathbf{r} - \mathbf{u}t) = \hat{\mathbf{z}}qu\delta(x)\delta(y)\delta(z - ut)$$

A transformada de Fourier é

$$\begin{aligned} \mathbf{J}(\omega) &= \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \mathbf{J}(t) e^{-i\omega t} dt = \frac{\hat{\mathbf{z}}qu}{2\pi} \delta(x')\delta(y') \int_{-\infty}^{\infty} \delta(z' - ut) e^{-i\omega t} dt = \\ &= \frac{\hat{\mathbf{z}}q}{2\pi} \delta(x')\delta(y') \int_{-\infty}^{\infty} \delta(z' - \tau) e^{-i\frac{\omega\tau}{u}} d\tau = \frac{\hat{\mathbf{z}}q}{2\pi} \delta(x')\delta(y') e^{-i\frac{\omega z'}{u}} \end{aligned}$$

Pra obter o potencial vectorial $\mathbf{A}$ evitando resultados infinitos, calcularemos a contribución dun volumen V' que na dirección z se extenda desde $-z_1$ hasta z_1 . Tomando $r \gg z_1$, podemos substituír R por $r - z' \cos \theta$ (introducindo coordenadas esféricas). Coas aproximacións pertinentes:

$$\begin{aligned} \mathbf{A}(\omega) &= \frac{\mu_0}{4\pi} \int_{V'} \frac{\mathbf{J}(\omega) e^{-i\frac{\omega R}{v}}}{R} dv' = \frac{\mu_0 q}{8\pi^2} \hat{\mathbf{z}} \int_{-z_1}^{z_1} \frac{e^{-i\frac{\omega r}{v}} e^{-i\frac{\omega}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right) z'}}{r - z' \cos \theta} dz' = \\ &= \hat{\mathbf{z}} \frac{\mu_0 q}{4\pi^2} \frac{e^{-i\frac{\omega r}{v}}}{r} \frac{\text{sen} \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right) \right]}{\frac{\omega}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right)} \end{aligned}$$

Desto resulta, escribindo solo os campos os campos de radiación,

$$\mathbf{B}_{rad}(\omega) = -\frac{i\omega}{v} [\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{A} = \hat{\boldsymbol{\phi}} \frac{\mu_0 q}{4\pi^2 v} \frac{i\omega e^{-i\frac{\omega r}{v}}}{r} \frac{\text{sen} \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right) \right] \text{sen} \theta}{\frac{\omega}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right)} \quad (7.31)$$

$$\mathbf{E}_{rad}(\omega) = -v[\mathbf{R}] \times \mathbf{B} = -\hat{\mathbf{R}} \frac{\mu_0 q}{4\pi^2} \frac{i\omega e^{-i\frac{\omega r}{v}}}{r} \frac{\text{sen} \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right) \right] \text{sen} \theta}{\frac{\omega}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta\right)} \quad (7.32)$$

Lóxicamente, $\mathbf{B}_{rad} = \frac{1}{v} [\hat{\mathbf{R}}] \times \mathbf{E}_{rad}$. O vector de Poynting, referido á posición actual da partícula, é:

$$\mathbf{S}(\omega) = [\hat{\mathbf{R}}] 4\pi\epsilon_0 E^2 \hat{\mathbf{r}} = \hat{\boldsymbol{\theta}} \frac{\mu_0 q^2 \omega^2}{4\pi^3 v} \frac{1}{r^2} \left[\frac{\text{sen} \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta \right) \right] \text{sen} \theta}{\frac{\omega}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta \right)} \right]^2 \quad (7.33)$$

Esta é a enerxía radiada por unidade de frecuencia e área normal á superficie do cono de radiación. A integración sobre unha esfera dá a enerxía radiada por unidade de frecuencia:

$$\begin{aligned} \frac{dU}{d\omega} &= \frac{\mu_0 q^2 \omega^2}{4\pi^3 v} \int_0^\pi \int_0^{2\pi} \frac{\text{sen}^2 \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta \right) \right] \text{sen}^2 \theta}{\left(\frac{\omega}{u} \right)^2 \left(1 - \frac{u}{v} \cos \theta \right)^2} \text{sen} \theta d\phi d\theta = \\ &= \frac{q^2 \omega^2 n}{2\pi^2 \epsilon_0 c^3} z_1^2 \int_{-1}^1 \frac{\text{sen}^2 \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{nu}{c} \cos \theta \right) \right] \text{sen}^2 \theta}{\left(\frac{\omega z_1}{u} \right)^2 \left(1 - \frac{nu}{c} \cos \theta \right)^2} d(\cos \theta) \end{aligned}$$

(n é o índice de refracción do medio).

No cono definido por $\cos \theta = v/u$ existe un pico de radiación. Se z_1 é suficientemente grande pra que $n\omega z_1 \gg c$, o integrando faise despreziable cando $\cos \theta$ se aparta suficientemente de c/nu . Logo solo é importante na integral un pequeno entorno deste θ . Esto tén dúas consecuencias. En primeiro lugar, se $u < c/n$, ningún valor de θ cai neste entorno, logo a integral dá cero e non hai radiación. En segundo lugar, facendo o cambio de variable $w = n\omega z_1 \cos \theta / c$, podemos estender a integral a toda a recta real sin afectar significativamente ó seu valor. Como ademáis dentro deste entorno significativo $\text{sen}^2 \theta \rightarrow 1 - c^2/n^2 u^2$:

$$\begin{aligned} &\int_{-1}^1 \frac{\text{sen}^2 \left[\frac{\omega z_1}{u} \left(1 - \frac{nu}{c} \cos \theta \right) \right] \text{sen}^2 \theta}{\left(\frac{\omega z_1}{u} \right)^2 \left(1 - \frac{nu}{c} \cos \theta \right)^2} d(\cos \theta) = \\ &= \left(1 - \frac{c^2}{n^2 u^2} \right) \frac{c}{n\omega z_1} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{\text{sen}^2 w}{w^2} dw = \left(1 - \frac{c^2}{n^2 u^2} \right) \frac{c\pi}{n\omega z_1} \end{aligned}$$

Substituído isto no anterior obtense a enerxía radiada, por unidade de frecuencia, nun recorrido $\Delta l = 2z_1$ da partícula. En términos de enerxía radiada por unidade de recorrido e de frecuencia, escribiremos:

$$\frac{d}{d\omega} \frac{\Delta U}{\Delta l} = \frac{q^2}{4\pi\epsilon_0 c^2} \left(1 - \frac{c^2}{n^2 u^2} \right) \omega \quad (7.34)$$

Aparentemente, a enerxía radiada por unidade de recorrido, que se obtén integrando na frecuencia, sería infinita. Pero, considerando que a frecuencias suficientemente altas as constantes do medio tenden ás do vacío, a estas frecuencias $n \rightarrow 1$. Como $u < c$, existe unha frecuencia por encima da que non se cumpre a condición de radiación $nu > c$, e ó integrar sale un valor finito.